

Vammaispalvelulain ja -asetuksen soveltamisohjeet 2023

voimassa 1.1.2023 alkaen

Sisällysluettelo

1	Vammaispalvelun myöntämisen yleiset periaatteet	3
1.1	Palvelujen järjestämisvelvollisuus	3
1.2	Toissijaisuus	4
1.3	Vammainen henkilö ja asiakasprosessi	4
1.2.1	Asian vireilletulo	4
1.2.2	Palvelutarpeen arviointi	5
1.2.3	Omatyöntekijä	6
1.2.4	Asiakassuunnitelma	6
1.2.5	Päätöksen teko ja muutoksenhaku	7
1.2.6	Kotikunta	8
2	ERITYINEN JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUS.....	8
2.1	Kuljetuspalvelut (Liikkumisen tuki)	8
2.1.1	Toissijaisuus suhteessa lainsäädäntöön	9
2.1.2	Vaikeavammaisuuden määrittely kuljetuspalveluissa	9
2.1.3	Pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevien kuljetuspalvelu	10
2.1.4	Työ- ja opiskelumatkat	10
2.1.5	Asiointi- ja vapaa-ajan matkat	11
2.1.6	Järjestämistapa	11
2.1.7	Pohjois-Karjalan matkojen yhdistelykeskus (MYK).....	12
2.1.8	Asiakasmaksu.....	12
2.1.9	Matkustusalue	13
2.1.10	Kuljetuspalvelun käyttäminen	13
2.1.11	Tilatun matkan peruuttaminen ja ehdoton perillä oloaika	13
2.1.12	Erillisoikeudet	14
2.2	Palveluasuminen	15
2.3	Asunnon muutostyöt ja asuntoon kiinteästi kuuluvat välineet ja laitteet.....	16
2.3.1	Asunnon muutostyöt.....	16
2.3.2	Asuntoon kiinteästi kuuluvat välineet ja laitteet.....	18
2.3.3	Asunnon muutostyötärpeen selvittäminen, toteuttaminen ja järjestämisvastuu	18
2.3	Päivätoiminta.....	20
2.4	Henkilökohtainen apu	21
2.4.1	Henkilökohtaisen avun voimavaraedellytys	22

2.4.1	Henkilökohtaisen avun sisältö ja määrä	22
2.4.2	Henkilökohtaisen avun järjestämistavat	23
2.4.3	Henkilökohtainen apu työssä ja opiskelussa	26
2.4.4	Henkilökohtainen apu ulkomaanmatkoilla.....	27
2.4.5	Henkilökohtainen apu ja kotipalvelu	27
2.4.6	Henkilökohtainen apu palveluasumisessa ja omaishoidon tuen palvelussa.....	27
2.4.7	Henkilökohtainen apu ja lapset	28
2.4.8	Henkilökohtainen apu ja ikääntyvät henkilöt.....	29
2.4.9	Omainen avustajana	29
2.4.10	Henkilökohtaisen avun järjestämisen tarkennukset	29
3	MÄÄRÄRAHASIDONNAISET PALVELUT JA TUKITOIMET	31
3.1	Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet	31
3.2	Liikkumisvälineet, autoavustus	31
3.3	Sopeutumisoljennus.....	33
3.4	Ylimääräiset vaatekustannukset.....	33
3.5	Ylimääräiset erityisravintokustannukset.....	33
	Lähteet.....	33

1 Vammaispalvelun myöntämisen yleiset periaatteet

Soveltamisohjeet koskevat vammaispalvelulain (380/1987) ja asetuksen (759/1987) mukaisten palvelujen ja tukitoimien myöntämisperusteita ja järjestämistä Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen asukkaille. Soveltamisohjeet sisältävät yleisperiaatteet, joiden mukaan Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella järjestetään vammaispalvelulain ja asetuksen mukaisia palveluja ja tukitoimia. Soveltamisohjeet on laadittu auttamaan alueen päätöksenteon linjaamisessa ja turvamaan yhdenmukainen päätöksenteko. Soveltamisohjeita käytäntöön sovellettaessa ja palveluja myönnettäessä selvitetään aina asiakkaan palvelun tarve yksilöllisesti.

1.1 PALVELUJEN JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUS

Vammaispalvelujen tavoitteena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, että vammaisille henkilöille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin hyvinvointialueella esiintyvä tarve edellyttää (VpL 1 §).

Vammaispalvelulainsäädännössä palvelut ja tukitoimet jaetaan hyvinvointialueen erityisen järjestämisvelvollisuuden ja yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin ja tukitoimiin. Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin ja tukitoimiin asiakkaalla on subjektiivinen oikeus. Tällöin hyvinvointialue ei voi päätöksenteossaan vedota määrärahojen puutteeseen, mikäli henkilö on oikeutettu palveluun. Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisia palveluja ja tukitoimia ovat kuljetuspalvelut, palveluasuminen, päivätoiminta, henkilökohtainen apu, asunnon muutostyöt sekä asuntoon kiinteästi kuuluvat välineet ja laitteet. Vammaisuus arvioidaan jokaisen tukimuodon osalta erikseen.

Yleisen järjestämisvelvollisuuden alaiset palvelut ja tukitoimet ovat määrärahasidonnaisia, jolloin niitä järjestetään kunnan varaamien määrärahojen puitteissa. Määrärahasidonnaisten tukitoimien osalta hyvinvointialue voi myös päättää määrärahojen kohdentamisesta, mikäli määrärahat eivät riitä tuen myöntämiseen kaikille hakijoille. Määräsidonnaisia palveluja ovat: sopeutumisvalmennus, päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet, ylimääräiset vaatekustannukset ja ylimääräiset vaatekustannukset sekä autoavustus.

1.2 TOISSIJAISUUS

Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään silloin, kun vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai etuuksia muun lain nojalla. Vammaispalvelulakiin nähden ensisijaisia lakeja ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolaki, vanhuspalvelulaki, kansanterveyslaki ja laki omaishoidon tuesta. Vammaiset lapset ovat oikeutettuja varhaiskasvatukseen varhaiskasvatuslain perusteella. Kehitysvammaisen henkilön palvelutarpeeseen vammaispalvelulaki on lähtökohtaisesti ensisijainen kehitysvammalakiin nähden (VpL 4 §). Mikäli vammaisen lapsen perheessä tulee tarve avohuollon tukeen, huostaanottoon tai jälkihuoltoon, ne järjestetään lastensuojelulain nojalla.

1.3 VAMMAINEN HENKILÖ JA ASIAKASPROSESSI

Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on vamman tai sairauden johdosta pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista (VpL 2 §). Palvelujen ja tukitoimien tarpeen tulee johtua pitkäaikaisesta, vähintään vuoden kestävästä tai pysyvästä vammasta tai sairaudesta.

Vammaisuus voi johtua sekä fyysisestä että psyykkisestä vammasta ja se arvioidaan jokaisen tukimuodon osalta erikseen. Vammaisuutta arvioitaessa huomioidaan hakijan ja hänen läheistensä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden käsitys hakijan vammaisuudesta ja palvelujen tarpeesta. Sosiaalihuollon viranomaisen arvioinnissa otetaan huomioon mm. hakijan kyky suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista, fyysinen toimintaympäristö, perhetilanne ja muut yksilölliset tekijät.

Vammaisuutta arvioitaessa ei henkilön iällä sinällään ole merkitystä, mutta ikääntymisestä johtuva toimintakyvyn aleneminen ei oikeuta henkilöä vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin ja tukitoimiin.

1.2.1 Asian vireilletulo

Vammaispalveluiden asiakasprosessi ja sosiaalihuollon asiakkuus käynnistyy asian vireille tulosta, hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään.

Hakemuksesta tulee käydä ilmi palvelun tai taloudellisen tuen tarve. Hakemukseen tulee liittää tarvittavat lausunnot terveydentilasta ja toimintakyvystä, esimerkiksi lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattilaisen antama lausunto vamman tai sairauden aiheuttamasta toimintahaitasta. Lausunto saa olla enintään vuoden vanha hakemusta jätettäessä. Liitettä ei tarvita, mikäli em. tiedot ovat päätöksentekijän käytettävissä eikä niissä ole tapahtunut muutosta. Mikäli hakemus on puutteellinen, päätöksentekijä ilmoittaa hakijalle miltä osin hakemusta tulee täydentää ja varaa hakijalle kohtuullisen määräajan lisäselvitysten toimittamiselle.

Taloudellisia tukitoimia on haettava kuuden (6) kuukauden kuluessa kustannusten syntyisestä (VpA 20 §).

Päätös tehdään kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästymiselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste.

1.2.2 Palvelutarpeen arviointi

Asiakkaalle laaditaan palvelutarpeen arviointi, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arviointi käynnistetään viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun yhteydenotto vammaispalveluun on tapahtunut. Kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi.

Vammaisen henkilön palvelutarpeen arvioinnin avulla pyritään selvittämiseen, millä toimenpiteillä, palveluilla ja muutoksilla vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä poistetaan sekä yhdenvertaisuutta vahvistetaan.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaa vammaispalvelussa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ja lasten palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa sosiaalityöntekijä.

Palvelutarpeen arviointi tehdään aina yhdessä vammaisen henkilön kanssa.

Palvelutarpeen arviointi sisältää:

- yhteenvedon asiakkaan tilanteesta;
- arvion sosiaalipalveluiden ja erityisen tuen tarpeesta;
- sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion asiakkuuden edellytyksistä;
- asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei sille ole ilmeistä estettä;
- omatyöntekijän nimeämisen;
- mahdollisen toimintakyvyn arvioinnin.

Henkilön palvelutarve arvioidaan aina yksilöllisesti, ja päätös palveluista tehdään kokonaisharkinnan perusteella.

Toimintakyvyn arviointi

Vammaisuutta ja asiakkuuden edellytyksiä arvioidaan yksilöllisesti suhteessa haettuun palveluun ja suhteessa asiakkaan elinympäristöön. Arviointi painottuu asiakkaan toiminnallisten rajoitusten selvittämiseen sekä vammaispalvelulain edellyttämän vamman tai sairauden pitkäaikaisuuden arviointiin.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen vammaispalveluissa käytetään toimintakyvyn- ja palvelutarpeen arvioinnin apuna RAI-toimintakyvyn arvioinnin mittareita. Vammaisen henkilön toimintakykyä arvioidaan myös

terveydenhuollon asiantuntijoiden lausuntojen, vammaispalvelun työntekijän havaintojen sekä henkilön oman kuvauksen perusteella.

1.2.3 Omatyöntekijä

Sosiaalihuoltolain (1391/2014) 42 §:n mukaan asiakkaalle asiakkuuden ajaksi nimettävä omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Omatyöntekijällä tulee olla asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa tarkoitettu kelpoisuus. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan omatyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä.

Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on mm. asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää asiakkaan itsenäistä selviytymistä. Asiakkaan palvelutarpeen ollessa pitkäaikainen tai pysyvä, omatyöntekijän on pyrittävä turvaamaan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista.

Erityistä tukea tarvitsevaa lasta koskevaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen omatyöntekijän tai muun lapsen sosiaalipalveluista vastaavan työntekijän tulee tavata lapsi asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.

1.2.4 Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia täydennetään asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla. Asiakkaan suostumuksella ja monipalveluasiakkuuden ollessa kyseessä voidaan asiakkaalle laatia sosiaalihuollon palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma.

Suunnitelma tehdään kaikille vammaispalvelun asiakkaille, ellei kyseessä ole vain tilapäinen neuvonta tai ohjaus, tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Asiakkaalla on oikeus kieltäytyä suunnitelman laatimisesta. Kieltäytymisestä tehdään merkintä asiakkaan asiakastietoihin. Kieltäytyminen ei ole este palvelujen hakemiselle tai niiden myöntämiselle.

Vammaisen henkilön asiakassuunnitelman avulla pyritään tarkistamaan, että vammaisen henkilö saa hänelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä nykyiset palvelu- ja tukimuodot vastaavat hänen voimavarojaan ja tarpeitaan.

Suunnitelmassa määritellään vammaiselle henkilölle myönnettyjen palvelujen tavoitteet. Suunnitelman tavoitteiden toteutumista seurataan ja niitä päivitetään tarvittaessa.

Asiakkaalla on oikeus kieltäytyä asiakassuunnitelman laatimisesta, joka kirjataan asiakastietoihin. Asiakkaalle on kuitenkin annettava palveluohjausta hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erilaisista palveluista. Kieltäytyminen ei ole este palvelujen hakemiselle tai niiden myöntämiselle, eikä asiakassuunnitelma ei luo oikeutta palveluihin. Asiakassuunnitelman laatimisesta voidaan poiketa tilanteissa, jossa vammaisen henkilö hakee vain yhtä palvelua esimerkiksi liikkumisen tukea. Asiakassuunnitelma on kuitenkin laadittava, jos henkilö hakee ja tarvitsee jatkossa muita palveluita.

Asiakassuunnitelman ja palvelupäätöksen lisäksi vammaiselle henkilölle laaditaan palvelujen toteuttamissuunnitelma palveluntuottajan toimesta. Toteuttamissuunnitelman tarkoituksena on, että siihen tarkennetaan asiakassuunnitelmassa sovittuja asioita konkreettisella tasolla. Toteuttamissuunnitelmaa ei tarvitse laatia, jos palvelujen toteuttamista on suunniteltu riittävästi asiakassuunnitelmassa.

1.2.5 Päätöksen teko ja muutoksenhaku

Palvelut toteutetaan sisällöltään, laadultaan, määrältään ja tuottamistavaltaan vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisina. Vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet, toiveet ja mieltymykset määrittävät palvelujen järjestämistä ja käytännön toteutusta.

Vammaispalvelulain mukaiset päätökset ovat pääsääntöisesti toistaiseksi voimassa olevia. Määräaikaisia päätöksiä voi tehdä silloin, kun se olisi vammaisen henkilön edun mukaista ja sopii hänen yksilölliseen tilanteeseensa, esimerkiksi tiettyyn elämänvaiheeseen.

Viranomaisilla on mahdollisuus itse muuttaa tekemäänsä virheellistä päätöstä (itseoikaisu), jos virhe on ilmeinen ja ratkaisu on asiakkaan edunmukainen.

Vammaispalvelun viranhaltijan päätökseen voi hakea muutosta Siun Soten hyvinvointialueen yksilöasioiden jaostolta. Muutoksenhaku voi olla esimerkiksi vapaamuotoinen kirje.

Muutosvaatimuksessa on tultava esille:

- miksi on tyytymätön saamaansa päätökseen
- millä perusteilla muutosta haetaan
- mitä muutoksia siihen vaaditaan tehtäväksi.

Muutosvaatimus on toimitettava Siun soten hyvinvointialueen kirjaamoon 30 vrk:n kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Muutosvaatimukset osoitetaan postiosoitteeseen: Pohjois-Karjalan Hyvinvointialue, Kirjaamo, Tikkamäentie 16, M-talo, 80210 Joensuu. Siun soten hyvinvointialueen yksilöasioiden päätökseen tyytymätön voi valittaa Itä-Suomen hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa tiedoksisaannista. Muutoksenhaku on maksutonta.

1.2.6 Kotikunta

Vammaisella henkilöllä tulee olla kotikuntalain mukainen kotipaikka Siun soten hyvinvointialueella. Tehostetussa asumispalvelussa, laitos- tai perhehoidossa olevalla asiakkaalla on oikeus vaihtaa kotipaikkakuntaa kotikuntalain 1377/2010 ja 1378/2010 3 a §:n perusteella. Jos henkilö on sijoitettu perhehoitoon taikka laitospalvelujen tai asumispalvelujen avulla järjestettyyn asumiseen muun kuin kotikuntansa alueelle ja hän käyttää kotikuntalain 3 a §:ssä säädettyä kotikunnan valintaoikeuttaan, on palveluja koskeva järjestämisvastuu henkilön muutto päivästä sillä hyvinvointialueella, jonka alueella uusi kotikunta sijaitsee.

Mikäli asiakas haluaa muuttaa toisen hyvinvointialueen alueella sijaitsevan kunnan asukkaaksi, mutta tarvitsee ikänsä, vammansa tai muun syyn vuoksi perhehoitoa, laitospalveluja tai asumispalveluja, hän voi hakea näitä palveluja ja näiden lisäksi tarvitsemiaan muita sosiaalipalveluja siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella kyseinen kunta sijaitsee, samoin perustein kuin jos hän olisi kyseisen kunnan asukas.

2 ERITYINEN JÄRJESTÄMISVELVOLLISUUS

2.1 KULJETUSPALVELUT (LIKKUMISEN TUKI)

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista säädetyn lain (VpL) 8 §:n nojalla kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista.

Kuljetuspalvelujen tavoitteena on turvata vaikeavammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeus, yhteiskunnallinen osallisuus ja vaikuttaminen järjestämällä heille liikkumismahdollisuudet koti- ja lähikunnissa samoin edellytyksin kuin muille kuntalaisille. Kuljetuspalvelu on tarkoitettu korvaamaan sellaista julkista joukkoliikennettä, joka ei ole vaikeavammaisen käyttäjän kannalta riittävän esteetöntä tai omatoimisesti saavutettavaa.

Kiertoajelu ilman asiointikohdetta ei ole kuljetuspalvelua, jota hyvinvointialueen pitää järjestää. Kuljetuspalvelu on tarkoitettu henkilökuljetuksiin, eikä sitä voi käyttää pelkästään tavaroiden tai esineiden kuljettamiseen.

2.1.1 Toissijaisuus suhteessa lainsäädäntöön

Vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut ovat toissijaisia sosiaalihuoltolain mukaiseen kuljetuspalveluun nähden. Tämän vuoksi asiakkaalle ei korvata esimerkiksi terveydenhoidon, sairaanhoidon tai kuntoutuksen matkoja, jotka kuuluvat sairausvakuutuslain nojalla Kelan korvauksen piiriin tai korvaus tulee vakuutusyhtiöltä. Näitä matkoja ovat esimerkiksi lääkäri, laboratorio- ja terapiakäynnit, apuvälineiden sovituskäynnit tai lääkärin määräämät tutkimus ja hoitokäynnit. Päiväkoti- ja peruskoulumatkat eivät kuulu kuljetuspalveluiden piiriin.

2.1.2 Vaikeavammaisuuden määrittely kuljetuspalveluissa

Vammaispalveluasetuksen 5 §:ssä säädetään, että kuljetuspalveluja ja niihin liittyviä saattajapalveluja järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Vammaispalvelulain perusteella myönnetään kuljetuspalveluja vain vaikeavammaisille henkilöille. Vaikeavammaisuutta arvioitaessa otetaan vamman lisäksi aina huomioon hakijan elinympäristö ja -olosuhteet. Kuljetuspalvelun tarpeen tulee johtua vammasta tai sairaudesta, joista aiheutuva haitta on pitkäaikainen (VpL 2 §). Vamman tai sairauden pitkäaikaisuudeksi katsotaan vähintään vuoden kestävä tai pysyvä vamma tai sairaus. Kuljetuspalvelua ei myönnetä sairaudesta toipumisen ajaksi tai kuntoutusvaiheeseen.

Kuljetuspalvelun tulee tukea lain tarkoittamalla tavalla omatoimista suoriutumista tavanomaisista elämän toiminnoista. Omatoimisuudella tarkoitetaan sitä, että asiakkaalla on voimavaroja määrittää palvelun tarve. Pelkästään ikääntymisestä johtuvat toimintarajoitteet ja liikkumisen vaikeudet eivät ole vaikeavammaisuutta. Ikääntymisestä aiheutuva toimintakyvyn aleneminen ei ole riittävä syy vammaispalvelulain mukaisen kuljetuspalvelun myöntämiselle. Ikääntymisestä aiheutuvien toimintarajoitusten perusteella voidaan myöntää sosiaalihuoltolain mukaista kuljetuspalvelua (liikkumista tukevat palvelut), mikäli muut Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen määrittämät myöntämisperusteet täyttyvät.

Myös ikääntyessä moni nuorempana alkanut sairaus aiheuttaa vaikeuksia liikkumisessa. Esimerkiksi ikääntyneenä sairastetusta aivohalvauksesta aiheutuva liikkumisen vaikeus katsotaan ensisijaisesti olevan ikääntymiseen liittyvä sairaus (esim. KHO 10.12.2012 iäkkään aivoverenvuoto, joka on seurausta ikääntyessä väistämättä tapahtuvasta elimistön heikkenemisestä). Vammaispalvelulain mukaista kuljetuspalvelua arvioitaessa asiakkaan toimintakyky on ratkaiseva tekijä.

Vaikeavammaisuutta määriteltäessä muutamien kymmenien metrien kävelymatka apuvälinettä käyttäen katsotaan erityiseksi vaikeudeksi liikkumisessa. Kuljetuspalvelun tarvetta arvioitaessa pelkästään asiakkaan yksinäisyys, julkisen liikenteen puuttuminen tai sen vähäisyys eivät ole riittäviä perusteita kuljetuspalvelun myöntämiselle.

Vaikeavammaisuus voi olla fyysisistä tai psyykkisistä. Vaikeavammaisuuden edellytys voi täytyä siitä, että henkilö ei pitkäaikaisen vähintään vuoden kestävästä sairaudesta tai vamman vuoksi voi käyttää joukkoliikennettä. Liikuntaesteisyys voi vaihdella riippuen elinympäristöstä, vuodenaajoista tai sääoloista.

Kuljetuspalvelun tarpeen arvioinnin ja vammaispalvelulain mukaisen kuljetuspalvelupäätöksen tekee vammaispalvelujen viranhaltija. Päätöksenteon tueksi tarvitaan terveydenhuollon ammattilaisen arvio asiakkaan toimintakyvystä, josta tulee ilmetä vamma ja/tai sairaus, joka rajoittaa hakijan liikkumismahdollisuuksia ja estää häntä käyttämästä liikkumisesta julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuutonta vaikeutta. Terveydenhuollon ammattilaisen arviossa tulee selvittää, miten asiakkaan liikkumisessa esiintyviä haittoja voidaan vähentää kuljetuspalvelujen avulla.

Kuljetuspalveluja saavan tai hänen asioitaan hoitavan henkilön on ilmoitettava vammaispalveluihin kaikista kuljetuspalveluun liittyvistä muutoksista, esimerkiksi toimintakyvyn muutokset, muutto toiselle paikkakunnalle tai pitkäaikaishoitoon siirtyminen. Jos muutokset edellyttävät, kuljetuspalvelupäätöstä tarkastetaan ja asiakasprofiiliin tehdään tarvittavat muutokset. Kun asiakkaan kuljetuspalveluiden tarve on lakannut, kuljetuspalvelupäätös lakkautetaan.

2.1.3 Pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevien kuljetuspalvelu

Pääsääntöisesti pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevan vaikeavammaisen henkilön tulee saada kuljetuspalvelut sosiaalihuoltolain liikkumista tukevan palvelun mukaisesti. Mikäli laitoksessa asuvalle vaikeavammaiselle henkilölle tällä tavoin toteutettavat kuljetukset eivät kuitenkaan ole saajalleen sopivia tai riittäviä, tarpeen mukaiset kuljetukset voidaan järjestää vammaispalvelulain nojalla. Hakemuksessa tulee selvittää yksilöidysti kuljetuspalveluiden tarve (esim. kotilomat).

2.1.4 Työ- ja opiskelumatkat

Kuljetuspalvelua myönnetään välttämättömiin työ- ja/tai opiskelumatkoihin. Työ- ja/tai opiskelumatkalla tarkoitetaan pääsääntöisesti matkaa kotoa työ- tai opiskelupaikalle ja takaisin kotiin. Kuljetuspalvelua myönnetään välttämättömiin työ-/opiskelumatkoihin yleensä kaksi yhdensuuntaista matkaa työ-/opiskelupäivää kohden. Vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalvelumatkoja voi tehdä asuinkunnan alueella tai asuinkuntaan maantieteellisesti rajoittuviin lähikuntiin.

Opiskelumatkoja myönnetään lukuvuodeksi kerrallaan. Opiskelumatkoja hakeva asiakas toimittaa todistuksen opinto-oikeudestaan ja opintojen etenemisestä lukuvuosittain sekä lukujärjestyksen. Mikäli opiskelija joutuu opinnoissaan päivän aikana vaihtamaan toistuvasti opiskelupaikkaa, nämä matkat voidaan yksilöllisen harkinnan perusteella myöntää opiskelumatkoina.

Opiskeluksi katsotaan perusopetuksen jälkeinen opiskelu, joka tähtää tutkintoon tai johtaa ammattipätevyyden suorittamiseen esimerkiksi: lukion suorittaminen, opiskelu ammattioppilaitoksessa, ammattikorkeakoulussa,

korkeakoulussa ja yliopistossa sekä opiskelu, jolla valmentaudutaan ammatillisiin opintoihin tai työvoimaviranomaisten järjestämä koulutus.

Opiskelumatkojen myöntäminen edellyttää, että hakija on vaikeavammaisen kuljetuspalvelujen suhteen ja että matkat ovat välttämättömiä opintojen suorittamiseksi.

Opiskelijat voivat hakea myös Kelan koulumatkatukea. Kela myöntää koulumatkatukea seuraavissa mm. lukio-opintoihin, ammatilliseen tutkintoon, työhön tai itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen.

Työmatkat myönnetään työsuhteen keston ajaksi tai enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Työpäivän aikana tapahtuvat, työntekoon liittyvistä siirtymistä johtuvat matkat kuuluvat työnantajan korvattaviksi. Hakemuksen liitteeksi on toimitettava kopio työsopimuksesta.

Loma-ajalle työ- tai opiskelumatkoja ei myönnetä. Niin ikään harrastustoimintaan ja vapaaehtoistyöhön ei voi saada työ- tai opiskelumatkoja. Asiakkaan tulee tiedottaa mahdollisista muutoksista työ- tai opiskelutilanteissa.

2.1.5 Asiointi- ja vapaa-ajan matkat

Kuljetuspalveluina suoritettavat vapaa-ajan matkat on tarkoitettu siirtymiseen paikkoihin, joissa asiakas asioi, osallistuu harrastuksiin tai muuhun sosiaaliseen toimintaan.

Kiertoajelu ilman asiointikohdetta ei ole kuljetuspalvelua, jota hyvinvointialueen pitää järjestää. Kuljetuspalvelu on tarkoitettu henkilökuljetuksiin, eikä sitä voi käyttää pelkästään tavaroiden tai esineiden kuljettamiseen. Matkoja myönnetään vähintään 18- yhdensuuntaista matkaa kuukautta kohti. Mikäli matkoja myönnetään yli 18- matkaa kuukaudessa, edellyttää se aina yksilökohtaista harkintaa ja painavia perusteita. Edellytyksenä on myös se, että kyse on tavanomaisiin elämäntoimintoihin kuuluvasta välttämättömästä liikkumistarpeesta.

2.1.6 Järjestämistapa

Vammaispalvelulaki ei sääntele sitä, kuinka kuljetuspalvelut on järjestettävä. Hyvinvointialueella on oikeus järjestää palvelu (kuljetukset) harkitsemallaan tarkoituksenmukaisella tavalla, esimerkiksi taksikuljetuksina, kutsutaksikuljetuksina, palvelulinjoja käyttäen tai matkojenyhdistelykeskusten avulla. Asiakkaalla on myös mahdollisuus hakea oikeutta käyttää haluamaansa liikennöitsijää.

Vaikeavammaisen henkilö voi vaatia kuljetuspalvelua järjestettäväksi hänelle sopivalla yksilöllisellä tavalla ja hyvinvointialueen on tehtävä myös palvelun järjestämistapaa koskeva päätös. Kuljetuspalvelun järjestämistapaa koskevia asioita voivat olla esimerkiksi invataksioikeus, asiointiaika, saattajaoikeus.

Kuljetuspalvelu ei ole tarkoitettu tavarakuljetukseen, jossa asiakas ei ole mukana. Asiakkaalla voi olla kuljetuksessa mukana välttämättömät apuvälineet sekä tarvittavat muut tavarat (esim. ostoskassi, matkalaukku, lastenrattaat). Esim. huonekaluja, isoja kodinkoneita tai tilaa vieviä rakennustarvikkeita ja muuttolaatikoita ei

kuljetuspalvelulla saa kuljettaa. Tällaiset kuljetukset on asiakkaan maksettava kokonaan itse. Kuljettaja kantaa autoon tai autosta määränpäähän sellaiset tavarat, jotka hän pystyy viemään sisälle samalla, kun saattaa asiakasta. Lisäksi kuljettajan tulee huolehtia perille myös mukana olevat ylimääräiset apuvälineet. Mikäli asiakas kuljettaa lemmikkieläintä matkoillaan, tulee asia kirjata profiiliin. Lemmikkieläimen kuljettaminen saattaa hankaloittaa kyydin saamista.

2.1.7 Pohjois-Karjalan matkojen yhdistelykeskus (MYK)

Siun soten alueen kuljetuspalveluasiakkaat tilaavat sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain mukaiset matkat Pohjois - Karjalan Matkojenyhdistelykeskuksen (MYK) kautta. MYK yhdistelee samaan suuntaan samaan aikaan kulkevien asiakkaiden matkoja.

Kuljetuspalveluasiakkaille tehdään hakemuksen käsittelyn yhteydessä esille tulleiden tietojen perusteella asiakasprofiili MYK:n käyttämään tietojärjestelmään. Asiakasprofiilista käyvät ilmi asiakkaan henkilötiedot, apuvälineet, avustamisen tarve, kommunikoinnin erityispiirteet, päätöksen voimassaoloaika, myönnettyjen matkojen määrä ja kuljetuspalvelun käyttöalue.

Kuljetuspalvelumatkan voi tilata puhelimitse, tekstiviestillä tai sähköpostilla.

2.1.8 Asiaksmaksu

Asiakkaan maksama taksimatkan omavastuuosuus määräytyy kulloinkin voimassa olevan Ely:n tai Joensuun seudun joukkoliikennejaoston määrittämän hinnaston mukaan. Omavastuuosuus suoritetaan suoraan kuljetuksen suorittajalle 30.4.2023 saakka. 1.5.2023 alkaen Pohjois-Karjalan hyvinvointialue laskuttaa omavastuuosuudet asiakkaalta kuukausittain jälkikäteen. Asiakkailla on mahdollisuus hakea maksujen poistoa tai alentamista asiakasmaksulain 11 §:n mukaisesti.

Mikäli useampi kuljetuspalvelua käyttävä matkustaa samassa taksissa, kaikki maksavat omavastuuosuuden. Saattajalta ei peritä omavastuuta, mikäli asiakkaalle on myönnetty saattajaoikeus.

Samassa taloudessa asuvat alaikäiset lapset (saattajan lisäksi, jos on saattajaoikeus) voivat kulkea asiakkaan tilaamassa kyydissä maksamalla omavastuuosuuden. Muut samassa taloudessa asuvat perheenjäsenet, maksavat normaalin taksitaksan mukaisen maksun.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue korvaa yhdensuuntaiselta kuljetuspalvelumatkalta enintään 5 minuuttia odotusaikaa ja edestakaiselta kuljetuspalvelumatkalta enintään 45 minuuttia asiointiaikaa. Ylimenevät odotusaikaosuudet jäävät kuljetuspalveluasiakkaan korvattavaksi.

2.1.9 Matkustusalue

Vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalvelumatkoja voi pääsääntöisesti tehdä oman kunnan alueella tai maantieteellisesti rajoittuvien lähikuntien alueella. Lähikuntien yli ulottuvat matkat tilataan Pohjois-Karjalan Matkojenyhdistelykeskuksen (MYK) kautta. MYK järjestää kuljetuksen. Asiakas maksaa omavastuusuuden matkustusalueen rajalla saakka, josta alkaen asiakas maksaa taksimatkan kokonaan itse.

Hyvinvointialue korvaa kuljetuspalvelumatkoista vain kohtuulliset ja välttämättömät kustannukset. Lähikuntaa ei voi kuitenkaan käsittää pelkästään maantieteellisenä rajakuntana. Lähikunta voi olla myös poikkeuksellisesti kohtuullisen matkan päässä oleva kunta, jossa on tarjolla palveluja (toiminnallinen lähikunta) tai jossa asiakkaan lähiomaiset asuvat. Lähikuntaa määriteltäessä huomioidaan matkan kohtuullinen pituus ja kohtuulliset kustannukset. Kohtuullisen matkan pituus noin 100 km ja kohtuullisen matkan kustannus noin 150 € arvioidaan yksilökohtaisesti. Asiakkaan kuljetuspalvelutarpeen tulee perustua säännöllisyyteen ja asiakkaan yli subjektiivisen kuljetuspalvelualueen suuntautuvat matkojen tulee olla jokapäiväiseen elämään kuuluvia, säännöllisiä, tarpeellisia ja välttämättömiä matkoja. Matkakohteen tulee sijaita ensisijaisesti Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella.

Mikäli asiakkaalla on ohjeistuksesta poikkeavia tavanomaiseen elämään kuuluvia matkustustarpeita, otetaan asiakkaan esittämä yksilöllinen tarve huomioon kuljetuspalvelupäätöstä tehtäessä. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue korvaa kuljetuspalvelumatkoista vain kohtuulliset kustannukset

Kuljetuspalvelua voidaan erillisellä päätöksellä myöntää käytettäväksi myös muussa kunnassa asiakkaan yksilöllisen tarpeen ja kustannusten kohtuullisuus huomioiden esimerkiksi kesämökkipaikkakunnalla. Asiakkaalla on myös mahdollisuus hakea oikeutta käyttää haluamaansa liikennöitsijää ns. tututaksia. Näissä tilanteissa vaikeavammaisen toivomukset, mielipide sekä yksilölliset tarpeet otetaan huomioon päätöksen teossa, mutta hyvinvointialueella ei kuitenkaan ole velvollisuutta järjestää kuljetuspalvelua vaikeavammaisen itsensä toivomalla tavalla.

2.1.10 Kuljetuspalvelun käyttäminen

Yksisuuntaiseen matkaan voi sisältyä yksi asiakkaan matkan varrella oleva lyhyt pysähdys noin 5 min. Pysähdyspaikan on oltava suunnitellun reitin varrella. Asiakkaan tulee ilmoittaa matkaa tilatessaan tarvitsemansa pysähdys, esimerkiksi pysähdys pankkiautomaatille. Asiakasohjeessa on kuvattu pysähdysten säännöt. Asiakasohjeen salliman odotuksen ylittävän ajan asiakas maksaa itse.

2.1.11 Tilatun matkan peruuttaminen ja ehdoton perillä oloaika

Matkan peruuntumisesta on ilmoitettava viipymättä Matkojenyhdistelykeskukseen.

Ellei asiakas peruuta matkaa viimeistään 30 minuuttia ennen sovittua matkan alkua, asiakkaalta kuluu yksi kuljetuspalvelumatka. Mikäli matkan peruuttamatta jättäminen tai peruuttaminen alle 30 min ennen tilatun matkan alkua johtuu asiakkaasta riippumattomasta syystä tai esim. asiakkaan terveydentilasta johtuvasta syystä, asiakkaan tulee olla yhteydessä vammaispalveluun, joka arvioi, onko peruuttamatta jättämiselle tai peruuttamiselle alle hyväksytyin aikarajan (30 min) olemassa perusteltu syy. Mikäli vammaispalvelun viranhaltija arvioi tälle olleen perusteltu syy, asiakas ei menetä kuljetuspalvelumatkaa.

Kun asiakkaan kyydillä on ehdoton perillä oloaika, esimerkiksi juna- tai linja-autoon liittyvien jatkoyhteyksien vuoksi, matka tulee tilata hyvissä ajoin. Kyyti on tilattava mieluiten jo edellisenä päivänä tai viimeistään 1,5 tuntia ennen tarvittavaa kyydin tuloaikaa. Ehdotonta perillä oloajan vaadetta ei voi käyttää aiheettomasti, esimerkiksi ostoksilla käyntiin.

2.1.12 Erillisoikeudet

Erillisoikeuksia voivat olla mm. asiointiaika, porrasveto, saattajaoikeus ja avustamisoikeus (sote-lisä) sekä tututaksioikeus. Erillisoikeuksia voidaan myöntää asiakkaalle, joka tarvitsee sitä välttämättä vammasta tai sairaudesta johtuvasta syystä. Vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt ovat esimerkiksi vaikea neurologiset oireet, vaikeat etenevät sairaudet ja kommunikaation liittyvät erityisyyt. Erillisoikeuksia haetaan kirjallisesti ja erillisoikeudet myönnetään yhdenvertaisesti erityisin perustein.

Kuljetuspalvelua voidaan erillisellä päätöksellä myöntää käytettäväksi myös muussa kunnassa asiakkaan yksilöllisen tarpeen ja kustannusten kohtuullisuus huomioiden esimerkiksi kesämökkipaikkakunnalla. Asiakkaalla on myös mahdollisuus hakea oikeutta käyttää haluamaansa liikennöitsijää ns. tututaksia. Näissä tilanteissa vaikeavammaisen toivomukset, mielipide sekä yksilölliset tarpeet otetaan huomioon päätöksen teossa, mutta hyvinvointialueella ei kuitenkaan ole velvollisuutta järjestää kuljetuspalvelua vaikeavammaisen itsensä toivomalla tavalla.

2.1.12.1 Saattajaoikeus

Saattajaoikeudella tarkoitetaan välittömästi ennen matkaa, matkan aikana ja välittömästi matkan jälkeen tapahtuvaa avustamista. Saattajalta ei peritä omavastuuta, mikäli asiakkaalle on myönnetty saattajaoikeus. Saattajapalveluja on järjestettävä, jos henkilö tarvitsee toisen henkilön apua niin paljon, että taksin tai invataksin kuljettajan antama apu ei ole riittävä (terveydentilasta johtuva peruste). Saattajan on toimintakykynsä osalta tosiasiallisesti pystyttävä toimimaan saattajana asiakkaalle.

2.1.12.2 Asiointiaika

Asiakas voi hakea asiointiaikaa kuljetuspalvelumatkoilleen. Asiointiaika tarkoittaa aikaa, jolloin asiakas asioi taksin kuljettajan avustamana. Asiointiaikaa ja saattajaoikeutta ei voi käyttää samanaikaisesti. Viranhaltijan päätöksessä ilmoitetaan tarkasti, kuinka monella kuljetuspalvelumatkalla ja mitä tarkoitusta varten asiakkaalla on oikeus

asiointiaikaan. Asiointiaikaa ei voi käyttää yhdensuuntaisella matkalla. Mikäli asiakas käyttää asiointiaikaa, kuuluu asiakkaalta aina kaksi matkaoikeutta. Asiointiaikana hyväksytään enintään 45 minuutin odotusaika. Ylimenevästä ajasta aiheutuvat kustannukset asiakas maksaa itse.

2.1.12.3 Porrasveto

Joidenkin asiakkaiden matkojen tekeminen vaatii kuljettajan suorittamaa porrassvetoa. Porrassveto tarkoittaa asiakkaan kuljettamista rappusissa hissittömässä kerrostalossa. Porrassvedon suorittaa pääsääntöisesti yksi kuljettaja. Porrassveto suoritetaan ensisijaisesti erityisen CE-merkityn porraskiipijän avulla. Mikäli em. laitetta ei ole käytettävissä voidaan porrassveto suorittaa käsivoimin tarvittaessa ns. apumiesvoimien avulla. Näitä tilanteita voi tulla silloin, kun asiakas asuu hissittömässä talossa, eikä hänellä ole avustajaa mukana.

2.1.12.4 Tuttutaksioikeus

Asiakkaalla on mahdollisuus hakea oikeutta käyttää haluamaansa liikennöitsijää ns. tututaksia tai vakiotaksia. Näissä tilanteissa vaikeavammaisen toivomukset, mielipide sekä yksilölliset tarpeet otetaan huomioon päätöksen teossa, mutta kuntayhtymällä ei kuitenkaan ole velvollisuutta järjestää kuljetuspalvelua vaikeavammaisen itsensä toivomalla tavalla. Mikäli asiakkaalla on vammaan tai sairauteen perustuvia muita yksilöllisiä kuljetuspalveluun tai kyydin erityisjärjestelyihin liittyviä tarpeita, asiakas voi hakea niihin oikeutta erillisellä perustelulla hakemuksella. Ns. tututaksioikeus voidaan myöntää yksilöllisin perustein. Tututakseina voivat toimia vain Siun soten sopimusliikennöitsijät. Tututaksi tilataan matkojen yhdistelykeskuksesta, jonne tieto tututaksioikeudesta on ilmoitettu.

2.2 PALVELUASUMINEN

Vammaispalvelulain 8 §:n mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Palveluasumista järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa jatkuvaluontoisesti, vuorokauden eri aikoina tai muuten erityisen runsaasti, ja joka ei ole jatkuvan laitoshoidon tarpeessa. Kunnalla ei ole erityistä velvollisuutta palveluasumisen järjestämiseen, mikäli henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein.

Palveluasumiseen kuuluvat asunto sekä asumiseen liittyvät palvelut, jotka ovat vamman tai sairauden vuoksi välttämättömiä asukkaalle jokapäiväiselle, itsenäiselle suoriutumiselle. Asumiseen liittyviä palveluja voivat olla avustaminen liikkumisessa, pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, ruokataloudessa ja asunnon

siivouksessa sekä ne palvelut, joita tarvitaan asukkaan terveyden, kuntoutuksen ja viihtyvyyden edistämiseksi (VpA 10 §).

Palveluasumisella mahdollistetaan vaikeavammaisen henkilön suoriutuminen tavanomaisista elämäntoiminnoista mahdollisimman itsenäisesti. Palveluasumista voidaan toteuttaa palvelutalossa, palveluasuntoryhmässä tai vaikeavammaisen omassa asunnossa. Palveluasumisen palvelut voidaan järjestää mm. palveluasumisyksikössä, henkilökohtaisen apuna, omaishoidon tuella, kotipalveluna, kotisairaanhoidon avulla tai yhdistämällä näitä tukimuotoja ja tarvittaessa luomalla yksilöllisiä palveluratkaisuja. Palveluasumisen mahdollistamiseksi asuntoon voidaan tehdä muutostöitä tai hankkia erilaisia laitteita kuten turvapuhelin.

Vaikeavammaisen henkilö maksaa itse kaikki asumiskulunsa, ruoka- ja lääkekulut sekä muut henkilökohtaiset menonsa. Asumiseen voi hakea Kelan asumistukea. Palveluasumiseen liittyvät, asiakkaan suoriutumisen kannalta välttämättömät hoiva- ja huolenpitopalvelut ovat asiakkaalle maksuttomia (L sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 1992/734, 4 §).

Ennen palveluasumispäätöstä vaikeavammaiselle henkilölle voidaan myöntää asumisvalmennusta asumistarpeen selvittämiseksi. Asumisvalmennukseen hyvinvointialueella ei ole erityistä järjestämisvelvollisuutta

2.3 ASUNNON MUUTOSTYÖT JA ASUNTOON KIINTEÄSTI KUULUVAT VÄLINEET JA LAITTEET

2.3.1 Asunnon muutostyöt

Vammaispalveluasetuksen 13 §:n mukaan vaikeavammaisena pidetään henkilöä, jolle liikkuminen tai muu omatoiminen suoriutuminen vakituksessa asunnossa tuottaa vamman tai sairauden vuoksi erityisiä vaikeuksia. Vammaispalvelulain 9 §:n 2 mom. mukaan hyvinvointialueen on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset silloin, kun hän vammansa tai sairautensa vuoksi välttämättä tarvitsee näitä toimenpiteitä suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista, eikä hän ole jatkuvan laitoshoidon tarpeessa.

Asunnon muutostöillä pyritään tukemaan vammaisen henkilön mahdollisuuksia omatoimiseen suoriutumiseen omassa kodissaan ja mahdollistamaan vammaiselle henkilölle tasavertaiset elämisen edellytykset kotona vammattomien kanssa.

Muutostöiden välttämättömyys arvioidaan vaikeavammaisen henkilön yksilöllistä tarpeista lähtien. Korvattavia välttämättömiä asunnon muutostöitä voivat olla esimerkiksi: kiinteiden kalusteiden muuttaminen, ovien

leventäminen, kynnysten poistaminen, valaistuksen muutostyöt, WC-pesutilojen välttämättömät muutostyöt (purkutyöt, pintatyöt, LVI- ja sähkötyöt, kalusteet ja lattialämmitys). Asunnon muutostöiksi katsotaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä. Suunnitelmia tehtäessä otetaan huomioon, että kyse on liikkumishaitan poistamisesta ja päätökset tehdään siltä pohjalta edullisimman ratkaisun mukaan.

Vaikeavammaisen henkilön asunnon välittömässä läheisyydessä suoritettavien muutostöiden tarkoituksena on mahdollistaa vammaisen henkilön pääsy asuntoon ja sieltä pois. Asunnon ulkopuolisina muutostöitä voivat olla esimerkiksi asuinrakennuksen sisäänkäynnin yhteyteen tehtävä luiska, kaiteiden asentaminen tai kulkuväylän päällystäminen tai kovettaminen. Muutostöiden edellytyksenä on vammaisen henkilön omatoimisen suoriutumisen edistäminen.

Sotainvalidien kohdalla selvitetään ensin heidän mahdollisuutensa saada asunnon muutostöiden ja/tai asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden kustannukset sotilasvammalain perusteella. Lakisääteisten vakuutusten perusteella maksettavat korvaukset ovat ensisijaisia vammaispalvelulakiin nähden. Mikäli vammaisella henkilöllä on oikeus vakuutuslaitoksen korvaukseen jonkin lakisääteisen vakuutuksen nojalla, hyvinvointialueella on oikeus periä korvaus suoraan vakuutusyhtiöltä, mikäli hyvinvointialue on antanut hänelle samaan tarkoitukseen ja samaan aikaan kohdistuvia vammaispalvelulain 8:ssä ja 9 §:ssä tarkoitettuja palveluja tai tukitoimia.

Uudisrakentamisen suunnitteluvaiheessa huomioidaan kaikki vamman tai sairauden edellyttävät tarkoituksenmukaiset ratkaisut. Uudisrakentamisessa vamman aiheuttamia kustannuksia korvataan normaalien rakentamiskustannusten yltäviltä osilta. Uudisrakennuksen lisäneliöistä aiheutuvia kustannuksia ei korvata.

Asunnon peruskorjaukset tai home- ja kosteusvauriot eivät kuulu vammaispalveluna korvattavaksi. Asunnon muutostöiden yhteydessä tai myöhemmin ilmeneviin korjausvaurioihin ym. vastaaviin vammaispalvelu ei ole velvollinen osallistumaan. Mikäli asuntoon on sen huonokuntoisuuden vuoksi tehtävä peruskorjauksia, ne on tehtävä ennen kuin asunnon muutostöihin voidaan ryhtyä. Asunnon peruskorjaukseen voi hakea ARA:n korjausavustusta.

Asiakkaan asumisviihtyvyyteen liittyvät asunnonmuutostyöt eivät kuulu vammaispalvelulain mukaan korvattavaksi. Asunnon muutostyöt myönnetään vain vammaisen henkilön vakituiseen asuntoon. Mikäli vammaisen henkilö muuttaa tai vaihtaa asuntoa, on hakemuksessa perusteltava, paitsi vammasta tai sairaudesta aiheutuva tarve muutostöihin, myös muuton tai asunnon vaihdon peruste. Asunnon vaihdon syynä voi olla esimerkiksi perhetilanteen muutoksesta, lapsen syntymästä, lisääntyneestä apuvälineiden tarpeesta tai tarpeesta vaihtaa paikkakuntaa työn takia.

Mikäli asunto hankitaan vammautumisen jälkeen, sen valinnassa tulee huomioida asunnon sopivuus asiakkaalle hänen toimintarajoitteidensa kannalta. Muutostöiden korvattavuutta arvioidaan myös suhteessa asunnon sopivuuteen asiakkaalle.

Vammaisen henkilön muuttaessa toiselle hyvinvointialueelle, korvaa lähtöalueen hyvinvointialue ne muutostyöt, joita ilman henkilö ei voisi muuttaa uuteen asuntoon. Tällaisia välttämättömiä muutostöitä voivat olla esimerkiksi esteettömän sisäänkäynnin mahdollistavat muutostyöt tai pesuhuoneeseen tehtävät välttämättömät muutostyöt. Mikäli muutostyöt voidaan suorittaa muuton jälkeen, korvausvastuussa on uusi hyvinvointialue. Mikäli asunto on

hankittu vammautumisen jälkeen, muutostöiden korvattavuutta arvioidaan myös suhteessa asunnon sopivuuteen toimintarajoitteiden kannalta.

2.3.2 Asuntoon kiinteästi kuuluvat välineet ja laitteet

Vammaispalveluasetuksen 13 §:n mukaan suoritettaessa korvausta asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden tai laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin pidetään vaikeavammaisena henkilöä, jolle liikkuminen tai muu omatoiminen suoriutuminen vakituksessa asunnossa tuottaa vamman tai sairauden vuoksi erityisiä vaikeuksia.

Vaikeavammaiselle henkilölle korvataan asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos hän vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee niitä suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista. Asunnon välineet ja laitteet voidaan myös myöntää asiakkaan käyttöön, jolloin ne jäävät hyvinvointialueen omistukseen. Hyvinvointialue vastaa tällöin laitteen korjaus- ja huoltokustannuksista sekä laitteen poistamisesta aiheutuvista kustannuksista. Asuntoon kuuluvia laitteita ovat esimerkiksi kattoon asennettavat nostolaitteet, hissi, sähköiset ovenavausjärjestelmät, induktiosilmukka. Kiinteästi asuntoon kuuluvina kodinkoneina voidaan pitää esimerkiksi jääkaappia tai liettä. Kerros- ja rivitaloissa taloyhtiöltä/isännöitsijältä ja vuokranantajalta (mikäli vuokra-asunto) tarvitaan aina kirjallinen lupa asunnon välineiden ja laitteiden asentamiseen.

Asunnonmuutostöiden yhteydessä voi tulla esille uuden kodinkoneen hankinta. Mikäli kodinkoneita vaihdetaan asunnonmuutostöiden yhteydessä, keittiön peruskorjauksen vuoksi tai kyseessä on uudisrakennus, korvattavaksi tulee vakiomallisen laitteen ja erikoislaitteen kustannusten erotus.

Vammaispalvelulain mukaisten asunnonmuutostöiden ei ole tarkoitus korvata niitä haittoja, joita aiheutuu vaikeavammaiselle asiakkaalle asumisesta hissittömässä kerrostalossa. Asunnon muutostyönä ei korvata porrashuoneeseen asennettavaa hissiä.

2.3.3 Asunnon muutostyötarpeen selvittäminen, toteuttaminen ja järjestämisvastuu

Asunnon muutostyö on vaiheittain etenevä prosessi. Asunnon muutostyöprosessi käynnistyy tarpeesta, jonka joko asiakas itse, omainen tai asiantuntija havaitsee. Vammaispalveluna myönnettävinä muutostöiden periaatteita ovat välttämättömyys, vaikeavammaisuus ja kohtuulliset kustannukset.

Yhteydenotto apuvälinepalvelun sosiaalityöntekijään suullisesti tai kirjallisesti. Jos hakemus tehdään suullisesti, pyydetään tarvittaessa täyttämään myös kirjallinen hakemus ja toimittamaan tarvittavat liitteet. Hakemuksen perusteella sovitaan arvioinnista/kotikäynnistä ja siitä, ketkä siihen osallistuvat.

Arviokäynnille osallistuvien kokoonpano riippuu haetun muutostyön laajuudesta ja haastavuudesta. Arviointikäynnillä tulee olla mukana asiakkaan tai hänen edustajansa lisäksi: sosiaalityöntekijä, tekninen asiantuntija ja/tai tarvittaessa fysioterapeutti/toimintaterapeutti/kuntoutusohjaaja/apuvälineneuvoja. Arvioinnissa pyritään huomioimaan asiakkaan kokonaistilanne ja hänellä mahdollisesti käytössä olevat muut palvelut.

Arvioinnissa tarvittavat asiakirjat: hakemus, rakennuspiirustukset, mahdolliset todistukset terveydentilasta sekä tarvittaessa julkisen sektorin fysioterapeutin/toimintaterapeutin/kuntoutusohjaajan/apuvälineuvojan lausunto asunnon muutostyötä varten.

Lausunto sisältää asiakkaan toimintakyvyn arvioinnin, kuvauksen asuinympäristöstä sekä arvioinnin tarvittavista muutostöistä ja niiden välttämättömyydestä päivittäisissä toiminnoissa. Lausunnon tekee Siun soten asiantuntija, esimerkiksi fysioterapeutti, toimintaterapeutti, kuntoutusohjaaja tai apuvälineneuvoja.

Mikäli asiakas asuu asunto-osakeyhtiössä, asunnonomistaja tekee ilmoituksen asunnon muutostyöstä ja toimittaa suunnitelman asunto-osakeyhtiön hallitukselle. Suunnitelman tekee tekninen asiantuntija. Päätöstä ja muutostyötä ei voida tehdä ennen asunto-osakeyhtiön antamaa lupaa.

Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen muutostöistä asiakkaan tekemän hakemuksen ja palvelutarpeen arvioinnin perusteella. Aikaraja on kolme kuukautta hakemuksen saapumisesta. Päätöksen teon pohjana sosiaalityöntekijällä on käytettävissä lainsäädäntö muutostyön myöntämisen perusteista, lausunto asunnon muutostöiden tarpeesta, lupa taloyhtiön hallitukselta/isännöitsijältä/asunnon muilta omistajilta, muutostyön suunnitelma ja kustannusarvio sekä tarvittaessa tarjouspyynnöt.

Sosiaalityöntekijä konsultoi rakennusalan asiantuntijaa ja/tai asunnon muutostöiden suunnitteluun osallistuneita muita ammattihenkilöitä (esim. fysio- tai toimintaterapeutti, kuntoutusohjaaja, apuvälineneuvoja).

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue teettää asunnon muutostyöt ja tämä edellyttää aina vammaisen henkilön suostumusta. Siun sotessa käytetään pääsääntöisesti Siun soten kilpailuttamia puitesopimustoimittajia.

Asiakkaalle annetaan vammaispalveluissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden yhteistyönä valmistelemaan kirjallinen tietopaketti, jossa on tietoa vammaispalvelulain mukaisista asunnon muutostöistä. Asiakkaalle selvitetään yhteyshenkilön yhteystiedot, aikataulutukset sekä asiakkaan, urakoitsijan, lausunnon tekijän ja päättäjän tehtävät ja vastuut.

Siun soten tekninen asiantuntija valvoo ja ohjaa työn etenemistä ja rakennustyön oikeellisuutta sekä viestittää muutoksista sosiaalityöntekijälle ja/tai lausunnon laatijalle. Lisäksi hän ilmoittaa muutostyön valmistumisesta sosiaalityöntekijälle ja tarvittaessa lausunnon laatijalle. Asunnon

muutostöiden valmistuessa erityisesti laajemmissa muutoksissa tehdään lopputarkastus, jossa on mukana sosiaalityöntekijä, tekninen asiantuntija ja tarvittaessa suosituksen tehnyt ammattilainen (esim. fysio- tai toimintaterapeutti, kuntoutusohjaaja, apuvälineneuvoja). Suppeissa muutostöissä lopputarkastus voidaan toteuttaa myös puhelimitse ennen laskun hyväksymistä.

Jos vammaisen henkilö valitsee itse muutostöiden toteuttajan ja teettää työn urakoitsijalla, syntyy sopimussuhde vammaisen henkilön ja urakoitsijan välillä. Mikäli kohteessa on ollut suunnitteluvirhe tai tehdyssä työssä joku muu virhe, vastaa suunnittelija tai urakoitsija virheestään yleisten sopimusehtojen mukaan. Tällaisessa tilanteessa vammaispalvelut ei osallistu asiassa mahdollisesti syntyviin erimielisyyksiin, vaan asian ratkaisee tarvittaessa kuluttajaviranomainen.

Hyvinvointialue korvaa asunnon muutostöistä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Muutostyön suorittaja vastaa laatutasosta ja siitä, että muutostyöt toteutetaan hyviä rakennustapoja noudattaen. Mikäli asunnon muutostyön toteutus tapahtuu sellaisen henkilön toimesta, jolla ei ole alan ammatillista koulutusta tai yritystä, voidaan korvata asunnon muutostyöstä aiheutuvia kohtuullisia materiaalikuluja, mutta ei työn osuutta. Asiakas voi halutessaan käyttää muutostyön toteutuksessa kalliimpia materiaaleja, jolloin hän maksaa kustannusten erotuksen itse. Muutostyöt pyritään toteuttamaan vammaismitoitusti ja rakennusohjeiden sekä rakentamista säätelevien standardien mukaisesti.

Mikäli asiakkaan itsensä teettämiin muutostöihin haetaan korvausta jälkikäteen, sitä on haettava 6 kuukauden kuluessa kustannusten syntyemisestä.

2.3 PÄIVÄTOIMINTA

Vammaispalvelulain 8 § b:n mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle päivätoimintaa, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa. Päivätoimintaa järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään työkyvyttömiä työkäistä (16 - 64-vuotiasta) henkilöä.

Vammaisten henkilöiden päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäisessä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa. Päivätoimintaa on kuitenkin mahdollista järjestää esimerkiksi palveluasumisyksikön erillisissä tiloissa. Päivätoiminta voi sisältää esimerkiksi ruoanlaittoa, liikuntaa, keskustelua, retkeilyä, luovaa toimintaa sekä sosiaalisten taitojen harjaannuttamista. Päivätoimintaa järjestetään asiakassuunnitelmaan kirjatun yksilöllisen tarpeen mukaisesti siten, että vaikeavammaisella henkilöllä on mahdollisuus osallistua toimintaan viitenä päivänä viikossa tai tätä harvemmin, jos vaikeavammaisen henkilö kykenee osallistumaan työtoimintaan osa-aikaisesti tai siihen on muu hänestä johtuva syy. Jos vaikeavammaisen henkilö kykenee päätoimiseen opiskeluun tai työtoimintaan, ei vaikeavammaisen päivätoimintaa järjestetä.

Vaikeavammaisten päivätoiminta on asiakkaalle maksutonta eikä siitä makseta työtoimintarahaa. Asiakas maksaa itse päivätoimintayksikön määrittelemän ateriakorvauksen. Tarvittavat vaikeavammaisten päivätoimintamatkat myönnetään kuljetuspalvelupäätöksen yhteydessä. Päivätoimintamatkoista peritään vaikeavammaisten kuljetuspalveluiden omavastuuosuuden suuruinen asiakasmaksu.

Vammaispalvelulain mukaista päivätoimintaa järjestetään palveluseteli- ja ostopalvelun avulla.

2.4 HENKILÖKOHTAINEN APU

Vammaispalvelulain VpL 8 c §:n mukaan henkilökohtaista apua myönnettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Henkilökohtaisella avulla tuetaan vaikeavammaisten henkilöiden tavanomaista selviytymistä kotona päivittäisissä toiminnoissa sekä kodin ulkopuolella asioiden hoitamisessa, opiskelussa, harrastuksissa, työssä ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa.

Henkilökohtainen apu tarkoittaa vammaispalvelulaissa vaikeavammaisen henkilön avustamista niissä tavanomaiseen elämään liittyvissä toimissa, jotka henkilö tekisi itse, mutta etenevän sairauden tai pitkäaikaisen vamman vuoksi hän ei selviä niistä itse, eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. (VpL 8c § 3 mom).

Henkilökohtainen apu ei ole tarkoitettu tilanteisiin, joissa tarvitaan pääasiassa hoivan, hoidon ja valvonnan tyyppistä apua tai avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista.

Henkilökohtaisella avulla pyritään tukemaan vaikeavammaisen henkilön itsenäistä elämää, kotona asumista, omia valintoja ja hänen itsemääräämisoikeuttaan. Henkilökohtainen apu edellyttää vaikeavammaiselta henkilöltä kykyä määritellä avun sisältö, toteuttamistapa ja toteuttamisaika.

Vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ei myönnetä vaikeavammaisille henkilöille, joiden riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon tukitoimin. Henkilökohtaista apua ei voi saada laitoshoidossa oleva henkilö tai jos avun tarve painottuu selkeästi hoitoon, hoivaan ja valvontaan. Tällöin kyseeseen tulevat ensisijaiset sosiaalihuollon mukaiset tukitoimet kuten omaishoidon tuki ja kehitysvammahuollon erityispalvelut tai muut sosiaali- ja terveystyöpalvelut.

Palvelu on asiakkaalle maksutonta. Henkilökohtaisen avun erityiskustannuksista voidaan kuitenkin periä maksu silloin, kun henkilö saa niihin korvausta muun lain kuin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) nojalla, kuten tapaturma- tai liikennevakuutuslakiin perustuen.

2.4.1 Henkilökohtaisen avun voimavaraedellytys

Henkilökohtaisen avun avulla tuetaan vaikeavammaisen henkilön omien valintojen tekemistä ja hänelle mielekkään toiminnan toteutumista. Tämä edellyttää, että henkilö kykenee määrittelemään avun sisällön ja sen toteuttamistavan. Henkilökohtaisen avun hakijalla on oltava mielipide omasta avuntarpeestaan ja siihen, mihin asioihin, milloin ja miten hän tarvitsee apua.

Henkilökohtaisen avun voimavaraedellytysten täyttymisen kannalta on olennaista, että henkilöllä on voimavaroja muodostaa mielipiteensä henkilökohtaisen avun turvin toteutettavasta toiminnasta. Voimavaraedellytyksen tarkoituksena on varmistaa, että henkilön itsemääräämisoikeus ja tahto toteutuvat silloin, kun hän käyttää avustajaa.

Henkilö voi pyytää apua avuntarpeen määrittelyssä esimerkiksi läheiseltään, mutta oman tahdon ilmaiseminen on varmistettava myös avustamistilanteessa.

Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla henkilökohtainen apu ei ole soveltuva palvelu, jos avun tarpeen määrittelystä vastaa pääasiassa joku toinen henkilö, esim. omainen tai asumispalvelun henkilö.

Kehitysvammaisten henkilön kyky tehdä omia itsenäisiä päätöksiä tulee selvittää, käyttäen tarvittaessa apuna erilaisia tulkintakeinoja tai kommunikoinnin apuvälineitä. Jos kehitysvammaisen henkilön tahdon ilmaisu on vain muiden tekemien ilmeiden ja käytöksen tulkinnan varassa eikä hänen tahtoaan pystytä luotettavasti selvittämään, hänellä ei ole oikeutta henkilökohtaiseen apuun.

2.4.1 Henkilökohtaisen avun sisältö ja määrä

Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan vammaispalvelulaisissa vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella: päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa, sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. (VPL 8 c § 1 mom.)

Henkilökohtaisen avun välttämätöntä määrää arvioidaan yksilöllisesti. Lisäksi huomioidaan vammaiselle henkilölle järjestettyjen muiden palveluiden kokonaisuus.

Päivittäisillä toimilla tarkoitetaan niitä toimintoja, joita ihmiset elämässään tekevät joko joka päivä tai harvemmin, mutta kuitenkin toistuvasti tietyn aikavälein. Päivittäisiin toimintoihin katsotaan kuuluvaksi: liikkuminen ja ulkoilu, pukeutuminen, henkilökohtainen hygienia ja sen hoito, kodin siisteydestä huolehtiminen, vaate- ja ruokahuolto, asiointi esimerkiksi kaupassa tai virastoissa, vaikeavammaisen henkilön huollossa tai hoidossa olevan lapsen päivittäisiin toimiin osallistuminen.

Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammaisen henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Laissa ei ole määritelty päivittäisten toimien edellyttämää tuntimäärää vaan se perustuu yksilölliseen tarveharkintaan.

Henkilökohtaista apua sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen, harrastuksiin tai yhteiskunnalliseen osallistumiseen on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä

turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta. Yhteiskunnallinen toiminta sisältää esimerkiksi järjestö- ja muun vaikuttamistoiminnan.

Tarve henkilökohtaiseen apuun voi olla lyhytaikainen esimerkiksi sen johdosta, että tiedossa on sairauden eteneminen, joka johtaa tietyn määräajan jälkeen laitoshoitoon. Tästä huolimatta sairautta on pidettävä pitkäaikaisena. Etenevien sairauksien, esimerkiksi MS-tauti tai ALS, avun tarve on yleensä aluksi pieni, mutta kasvaa sairauden edetessä. Erityisesti näissä tapauksissa korostuu tarve päivittää asiakassuunnitelmaa riittävän usein. Henkilökohtaisen avun määrää voidaan arvioida henkilökohtaisen avun päiväkirjan avulla.

2.4.2 Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan. Vammaispalvelulain 8 d §:n mukaan henkilökohtaisen avun järjestämistavoista päätettäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä hyvinvointialueen on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä asiakassuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.

Siun soten hyvinvointialueella henkilökohtainen apu toteutetaan työnantajamallilla, omana tuotantona, tai palvelusetelillä. Vammaispalvelun viranhaltija arvioi asiakkaan palvelutarpeen ja henkilökohtaisen avun järjestämistavan yhteistyössä asiakkaan kanssa.

2.4.2.1 Työnantajamalli

Henkilökohtainen avustajajärjestelmä työnantajamalli on taloudellinen tukitoimi, jonka avulla vammaisen henkilö palkkaa työntekijän ja toimii itse avustajansa työnantajana. Hyvinvointialue korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset avustajan työnantajana toimivalle vaikeavammaiselle henkilölle. Asiakkaan tulee pystyä toimimaan työnantajana sekä hänellä tulee olla valmiudet päätöksentekoon. Tarvittaessa vaikeavammaiselle henkilölle annetaan palveluohjausta ja neuvontaa sekä koulutusta työnantajan tehtävien hoitamisessa. Siun soten Avustajakeskus ohjaa ja neuvoo työnantajia ja työntekijöitä henkilökohtaisten avustajien työsuhteisiin liittyvissä asioissa sekä toimii palkkioiden sijaismaksajana sekä tarvittaessa auttaa etsimään henkilökohtaisia avustajia henkilöille, jotka ovat saaneet henkilökohtaisen avun päätöksen vammaispalveluista

Työsuhde on vammaisen henkilön ja avustajan välinen. Työsuhde edellyttää halua toimia työnantajana sekä kykyä kouluttaa ja opastaa avustaja työtehtäviin sekä hoitaa työnantajan muut velvoitteet. Työnantajavelvoitteen hoitaminen edellyttää vaikeavammaiselta henkilöltä valmiuksia elämänhallintaan ja päätöksentekoon.

Siun Sote hyvinvointialue ei voi valvoa avustajan työtä eikä määrätä avustajan työtehtäviä vaikeavammaisen henkilön puolesta.

Henkilökohtaista avun asiakkaiden omaiset tai läheiset eivät voi pääsääntöisesti toimia avustajina. Se on mahdollista vain erityisen painavasta syystä tai se on apua tarvitsevan henkilön edun mukaista. Tällaisena syy voi olla esimerkiksi äkilliset avuntarpeet kuten avustajan sairastuminen tai ulkopuolista avustajaa on vaikeaa löytää, tai asiakkaan vamman tai sairauden erityiset syyt.

Vammaisen henkilö toimii työnantajana ja määrittelee itse henkilökohtaisen avustajan työtehtävät. Henkilökohtainen avustaja voi toimia mm. kodin piirissä avustamalla vammaista henkilöä päivittäisissä toiminnoissa kodin ulkopuolisissa toiminnoissa esimerkiksi harrastuksissa ja työpaikalla. Avustaja ei kuitenkaan voi tehdä työtä avustettavan puolesta.

Työnantajina toimiville asiakkaille annetaan ohjausta, tukea, neuvontaa ja koulutusta Siun soten avustajakeskuksesta. Työnantajamallissa Siun soten hyvinvointialue toimii palkan sijaismaksajana erillisen valtakirjan kautta. Avustajakeskuksella on käytössä avustajien palkkojen ja työsuhteiden hallintaan sähköisen sijaismaksajajärjestelmä, jonka avulla hoidetaan avustajien työeläkevakuuttamiseen liittyvä sähköinen asiointi sekä muut sijaismaksajan työnantajavelvoitteet, kuten palkanlaskenta ja -maksu sekä muut lakisääteiset vakuutus- ja viranomaisilmoitukset.

Henkilökohtaisen avustajan palkkauskustannusten ja muiden lakisääteisten kustannusten korvaamisessa sovelletaan Julkisten Hyvinvointialojen liiton ja Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien liiton välillä solmittua työehtosopimusta, jos työnantajana toimiva vammaisen henkilö Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien liiton jäsen. Mikäli työnantaja ei ole Heta ry:n jäsen, työsuhteeseen sovelletaan työsopimuslakia. Siun sote ei ole sopimussuhteen osapuoli.

Palkan ohella korvataan työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Lisäksi korvattavia ovat työaikalain mukaiset korvaukset pyhä- ja ylitöistä sekä vuosilomalain mukaiset korvaukset ja sairausajan palkka. Korvauksen piiriin kuuluvat myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytys- ja muut välttämättömät kulut. Korvattavia ovat vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkakulut. Edelleen korvattavia ovat muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut.

Työsuhteen alussa Vammaisen henkilö tai hänen laillinen edustajansa ja avustaja laativat kirjallisen työsopimuksen. Työsopimus tehdään aina myös määräaikaisten ja sijaisten kanssa. Työsopimus toimitetaan Avustajakeskukselle ennen työsuhteen alkua, jotta saadaan lakisääteiset vakuutukset voimaan ennen työn alkamista. Palkat ja lisät korvataan pääsääntöisesti jälkikäteen kuukausittain työtuntilistan ja palkanmaksu- yms. tositteiden ja laskujen perusteella. Työtuntilistassa tulee olla sekä työnantajan (tai laillisen edustajan) että avustajan allekirjoitus.

Viranhaltija arvioi yhdessä asiakkaan ja muiden asiantuntijoiden kanssa päivittäisen avun tarpeen, tuntimäärän sekä laatii asiakassuunnitelman. Samalla selvitetään asiakkaan mahdollinen tuen tarve työnantajan tehtävien hoidossa. Korvaus avustajan palkkakustannuksiin maksetaan päätöksen voimassaolon mukaisesti. Hyvinvointialue korvaa palkan lisäksi työsuhteesta johtuvat muut lakisääteiset kustannukset, kuten työnantajan avustajalleen ottaman lakisääteisen vakuutuksen ja työterveyshuollon maksut. Avustajan vakuutus tulee olla voimassa ensimmäisestä työpäivästä alkaen.

Työnantajan lakisääteisiin velvollisuuksiin kuuluu järjestää työntekijän työterveyshuolto. Työterveyshuollon korvauksen piiriin kuuluu avustajan terveystarkastus työsuhteen jatkuessa yli neljä kuukautta. Työnantajana toimivan vammaisen henkilön on ensin haettava Kelalta sairaskorvauslain mukaista korvausta lakisääteisestä työterveyshuollosta aiheutuneisiin kustannuksiin. Kelan päätöksen jälkeen loput kustannuksista korvataan vammaispalvelulain nojalla. Työntekijän sairaanhoito ei kuulu lakisääteiseen työterveyshuoltoon, vaan sairaustapauksissa työntekijät käyttävät julkisen perusterveydenhuollon tai yksityisiä terveyspalveluita.

Työnantaja voi itse hoitaa työterveyshuollon palvelut tai valtuuttaa erillisellä valtakirjalla sijaismaksajatahon (Avustajakeskus) hoitamaan sopimukset ja korvausten haut puolesta.

Mikäli vaikeavammaisen henkilö joutuu sairaala- tai laitoshoitoon ja avustajan työ on tämän vuoksi keskeytynyt, voidaan korvausta suorittaa enintään 14 vuorokaudelta yhtäjaksoisesti, mikäli korvauksen perusteena on 20 viikkotunnin tai sen yli olevan avun tarve. Vaikeavammaisen henkilön sairaala- tai laitoshoidon ajalta korvausta voidaan suorittaa kuitenkin enintään 30 vuorokautta vuodessa. Mikäli keskeytys on vaikeavammaisen henkilön tiedossa etukäteen, ei korvausta suoriteta, vaan avustaja tulee työnantajan toimesta lomauttaa 14 vuorokautta ennen lomautuksen alkamisaikaa.

Työsuhteen päättämiseen ja työntekijän lomauttamiseen noudatetaan työsopimuslain määräyksiä ja henkilökohtaisia avustajia koskevaa valtakunnallista työehtosopimusta. Mikäli työnantaja irtisanoo avustajan ilman laillista perustetta, hän on korvausvelvollinen aiheutuneista kustannuksista.

Henkilökohtaisella avustajalla on vaitiolovelvollisuus kaikista työssä kuulemistaan, näkemistään ja tekemistään työnantajaan liittyvistä yksityisistä asioista, myös työsuhteen päättymisen jälkeen.

2.4.2.2 Henkilökohtainen apu hyvinvointialueen omana toimintana (Siun soten Avustajakeskus)

Hyvinvointialue voi järjestää henkilökohtaista apua myös itse osana omaa toimintaa. Henkilökohtaisen avun järjestämistapaa arvioitaessa on varmistettava asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja sitä tuetaan tarvittaessa. Oman toiminnan avustajapalvelu sopii henkilöille, jotka eivät kykene tai halua toimia työnantajina.

Oman toiminnan avustajat ovat Hyvinvointialueen palveluksessa olevia työntekijöitä, palvelua koordinoivat palvelukoordinaattorit kuuden tiimin kautta Hyvinvointialueen toiminta-alueella. Asiakkaan palvelua määrittää viranhaltijapäätöksessä mainitut sisällöt ja tuntimäärät sekä muiden palvelujen vastuuroolit asiakkaan arjen tukemisessa.

Asiakkuuden alussa laaditaan erillinen palvelun toteuttamissuunnitelma ellei palvelupäätöksessä ole toteutustapaa avattu riittävän kuvaavasti palvelun toteutuksen osalta. Palvelua toteutetaan asiakkaan tarpeiden mukaisesti joko ennalta sovittujen tai asiakkaan erikseen ilmoittamien tarpeiden mukaisesti huomioiden työntekijöiden työehtosopimuksessa määritettyjen työvuorosunnittelun raamit.

2.4.2.3 Henkilökohtainen apu palvelusetelin avulla

Palvelusetelistä säädetään sosiaali- ja terveyshuollon palvelusetelistä annetussa laissa 569/2009. Laki tulee sovellettavaksi silloin, kun palveluseteli myönnetään henkilökohtaisen avun järjestämiseksi.

Asiakkaan itsemääräämisoikeus varmistetaan ja sitä tarvittaessa tuetaan myös silloin, kun henkilökohtaista apua tarjotaan palvelusetelillä. Vaikeavammaisen henkilön ei ole pakko hyväksyä palveluseteliä henkilökohtaisen avun toteuttamistavaksi. Mikäli asiakas kieltäytyy, hyvinvointialueen on järjestettävä henkilökohtainen apu jollakin toisella tavalla.

Palvelusetelin arvon on oltava sellainen, että sillä on käytännössä mahdollista hankkia henkilölle asiakassuunnitelmassa määritelty riittävä henkilökohtainen apu. Hyvinvointialue hyväksyy sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen palveluseteliä voidaan käyttää. Palvelusetelillä järjestettävä henkilökohtainen apu on asiakkaalle maksuton palvelu.

2.4.2.4 Palvelusetelipalvelussa asiakas on kuluttajan asemassa

Asiakas tekee sopimuksen palveluntuottajan kanssa palvelusetelipalvelusta. Tässä sopimuksessa asiakas ja palveluntuottaja sopivat keskenään siitä, miten palvelu toteutetaan. Sopimukseen kirjataan, kuka, missä, miten ja milloin palvelua antaa. Asiakkaalle laaditaan palvelun toteuttamissuunnitelma.

Asiakkaan ja palveluntuottajan välille syntyy sopimussuhde, jota koskevat tavanomaiset sopimusoikeudelliset ja kuluttajaoikeudelliset säännökset. Sopimus voi olla kertaluonteinen tai se voidaan tehdä määräajaksi.

Jos palveluntuottaja ei täytä veloitteitaan asiakasta tyydyttävällä tavalla, asiakkaan on ensisijaisesti oltava yhteydessä palveluntuottajaan ja tarvittaessa kuluttajaviranomaisiin.

Palveluja ostavalla asiakkaalla on myös vastuunsa. Hänen on annettava palveluntuottajalle riittävät tiedot palvelun järjestämistä varten. Palveluntuottaja ei vastaa sellaisen palveluun liittyvän virheen seurauksista, joka johtuu siitä, että asiakas on laiminlyönyt tiedonantovelvollisuutensa. Asiakkaan ja palveluntuottajan välistä sopimusta koskevan erimielisyyden saattamisesta kuluttajariitalautakunnan käsiteltäväksi säädetään kuluttajariitalautakunnasta annetussa laissa. Reklamaatioilanteessa asiakkaan tulee ilmoittaa tyytymättömyydestään sopimuskumppanilleen eli palvelun tuottajalle.

Asiakkaalla on oikeus luopua palvelusetelin käyttämisestä ja siirtyä muilla tavoin järjestetyn palvelun piiriin.

Palvelusetelillä ostetusta palvelusta ei saa kotitalousvähennystä.

2.4.3 Henkilökohtainen apu työssä ja opiskelussa

Henkilökohtaista apua voidaan myöntää vaikeavammaiselle työhön (työsuhde tai yritystoiminta), jossa henkilökohtainen avustaja mahdollistaa tai helpottaa vammaisen henkilön työntekoa. Palvelua myönnetään opiskeluun, joka johtaa jonkun tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen ja parantaa vaikeavammaisen mahdollisuuksia työllistyä, esim. ammatillisiin opintoihin valmentava ja kuntouttava opetus sekä ohjaus.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) mukaiset palvelut ovat ensisijaisia suhteessa vammaispalvelulakiin. Työhön ja itsenäiseen elämään tai ammattiopintoihin valmentavaan (TELMA, VALMA) koulutukseen ei myönnetä henkilökohtaista apua, koska koulutus ei valmista ammattiin. Oppilaitoksen tulee turvata opiskelijoiden opiskelun edellytykset ensisijaisesti koulun ohjaajien avulla. Opiskelija voi hakea henkilökohtaista avustajaa myös kesätyöhön. Näissä tilanteissa arvioidaan, auttaako henkilökohtainen avustaja toteuttamaan hakijan omia valintoja. Avustaja ei tee työtehtäviä asiakkaan puolesta, valvo tehtävän työn suoritusta tai opasta työn tekemisessä.

2.4.4 Henkilökohtainen apu ulkomaanmatkoilla

Henkilökohtaisen avun korvaamisesta ulkomailla, tulee hakea etukäteen palvelupäätös vammaispalvelusta.

Sosiaalihuoltolain 57 §:n mukaan hyvinvointialueella ei ole velvollisuutta järjestää sosiaalihuoltoa ulkomailla oleskelevalle henkilölle. Subjektiviivista oikeutta ulkomaille järjestettyyn henkilökohtaiseen apuun ei ole.

Ulkomaanmatkat katsotaan vammaispalvelulain mukaiseksi harrastukseksi ja osallistumiseksi. Jos tällaista matkaa varten haetaan henkilökohtaisen avun lisätunteja, niitä voidaan rajata, koska kyseessä ei ole subjektiivinen oikeus. Samoin perusteiden avustajasta aiheutuvien välttämättömien kulujen korvaamista voidaan rajata.

Palvelusetelillä järjestettyä henkilökohtaista apua ei voi käyttää pääsääntöisesti ulkomaanmatkoilla. Palvelusetelin käyttäjän on ulkomaanmatkan aikana käytettävä tilapäisesti henkilökohtaisen avun työnantajamallia.

Ulkomaan- ja kotimaanmatkoilla korvataan lähtökohtaisesti vain yhden avustajan kohtuulliset ja välttämättömät kulut. Tavanomaisen lomamatkan keston voidaan katsoa olevan 1-2 vk. Henkilökohtaisen avustajan kuluja voidaan korvata pääsääntöisesti enintään kahden viikon ajalta vuodessa. Kaikissa olosuhteissa yli kahden kuukauden matka katsotaan oleskeluksi ulkomailla, jolloin oikeus henkilökohtaiseen apuun lakkaa.

Heta liittoon kuuluva työnantaja voi matkustustilanteissa jaksottaa avustajan työpäiviä laajemmin, kun työaikalain määräykset säätävät. Yhden avustajan voi oikein suunniteltaessa olla yli 9 tunnin mittainen. Päivärahoja ei avustajalle työnantajamallissa makseta.

Edellä mainituista ulkomaille tehtyjen matkojen rajoituksista voidaan erityistilanteissa poiketa. Tällaisia tilanteita voivat olla välttämättömäksi katsottavat työmatkat tai järjestäytyneen vammaisurheilun piiriin kuuluvat kilpailumatkat. Näidenkin matkojen keston ja kustannusten kohtuullisuutta arvioidaan, sillä kustannusten myöntäminen perustuu aina harkintaan.

2.4.5 Henkilökohtainen apu ja kotipalvelu

Vaikeavammaisella henkilöllä on sosiaalihuoltolain perusteella oikeus saada kotihoidolta esimerkiksi akuuttiin sairaalahoitoon, lääkitykseen ja terveysseurantaan liittyviä palveluja. Asumismuoto tai henkilökohtainen apu ei vaikuta tähän. Kotipalvelu on ensisijainen palvelu tilanteessa, jossa henkilön avun tarve painottuu perushoittoon tai palvelut ovat hänelle riittäviä ja sopivia vamma tai sairaus huomioon ottaen. Henkilökohtaisella avulla tuetaan osallisuutta ja sosiaalista vuorovaikutusta. Henkilökohtainen apu ei ole tarkoitettu korvaamaan kotihoidon palveluja.

2.4.6 Henkilökohtainen apu palveluasumisessa ja omaishoidon tuen palvelussa

Vammaispalvelulain mukaista palveluasumista voidaan järjestää vaikeavammaisen henkilön omaan kotiin, ryhmäkotiin tai palvelutaloon. Palveluasumiseen liittyvät palvelut voidaan järjestää mm. henkilökohtaisen avun,

kotipalvelun, kotihoidon, omaishoidon tuen (edellyttää aina omaishoitajan suostumusta), kotisairaanhoidon tai muun erityisavun avulla tai yhdistämällä näitä edellä mainittuja tukimuotoja ja palveluita. Mikäli henkilöllä ei ole voimavaroja määritellä avun sisältöä ja toteutustapaa, ei henkilökohtainen apu tule vammaispalvelulain 8 c §:n mukaan sopiva palvelun järjestämistapa.

Palveluasumisyksikössä (ryhmäkodit, palvelutalot) asuvien henkilöiden avun saanti päivittäisissä toiminnoissa turvataan palvelutalon tai asumisyksikön henkilökunnan antamalla avulla. Kotityöt, kotona tapahtuva viriketoiminta (leipominen, askartelu), päivittäisen ulkoilun katsotaan kuuluvan asumisyksikön toimintaan. Palvelukodin oman ohjaajan tehtäviin kuuluu myös auttaa asiakasta erilaisten hankintojen tekemisessä sekä muissa asiointiasioissa. Avustajan kanssa voi tehdä pieniä ostoksia, päävastuu kuitenkin asumisyksiköllä. Henkilökohtaista apua ei voida käyttää korvaamaan palveluyksikön henkilöstöresursseja niissä tehtävissä, jotka kuuluvat palveluntuottajan tehtäviin.

Henkilökohtainen apu on tarkoitettu palveluasumisessa asuvien henkilöiden osalta käytettäväksi pääasiassa kodin ulkopuolella tapahtuviin harrastuksiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen.

Omaishoitoon sisältyy selkeä hoivan ja hoidon elementti, joka ei kuulu avustajajärjestelmään. Omaishoito on ensisijainen tukimuoto tilanteissa, jossa omainen tai muu läheinen huolehtii pääasiallisesti vaikeavammaisen henkilön hoidosta ja huolenpidosta. Omaishoidon tuen asiakkailta on mahdollista saada henkilökohtaista apua. Omaishoitajan tehtävänä ei ole huolehtia osallisuuden toteutumisesta. Vammaisen asiakkaan avun ja tuen tarvetta arvioidaan yksilöllisesti siten, että palvelut muodostavat henkilön tarpeita vastaavan kokonaisuuden. Henkilökohtainen avustaja on vaikeavammaiselle henkilölle itsenäisen ja omista valinnoista lähtevän toiminnan mahdollistaja.

2.4.7 Henkilökohtainen apu ja lapset

Vammaiselle lapselle tai nuorelle myönnetään henkilökohtaista apua ikätasoa vastaavaan kodin ulkopuolella tapahtuvaan asiointi-, harrastus- ja virkistystoimintaan. Pienen lapsen harrastustoiminnan tukeminen on ensisijaisesti huoltajien vastuulla. Lapsen hoito, huolenpito ja valvonta kuuluvat lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain nojalla lapsen huoltajille.

Henkilökohtaisen avun myöntäminen edellyttää avustettavan kykyä tehdä itsenäisiä valintoja sekä määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Mikäli vaikeavammaisen lapsen avun tarve edellyttää pääosin sairaanhoidon osaamista tai muuta erityisosaamista jatkuvasti tai pitkäaikaisesti, tulee siihen vastata muun sosiaali- ja terveydenhuollon yleis- ja erityislainsäädännön perusteella. Lapsiperheillä on tietyissä tilanteissa oikeus saada sosiaalihuoltolain nojalla kotipalvelua, kun se on välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Henkilökohtainen apu on viimesijainen palvelu varhaiskasvatuksen, koulun ja perhetyön palveluluihin nähden. Henkilökohtaisen avun avulla ei tueta vanhempien jaksamista.

2.4.8 Henkilökohtainen apu ja ikääntyvät henkilöt

Henkilökohtainen apu ei ole sidottu tiettyyn ikään, mutta ikääntymiseen liittyvä vammaisuus on erotettava normaaliksi katsottavasta ikääntymisestä. Iäkkäiden henkilöiden palvelut järjestetään sosiaalihuoltolain mukaan silloin kun avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista. Ikääntyvällä vaikeavammaisella henkilöllä on ensisijaisesti oikeus sosiaalihuoltolain mukaisiin normaalipalveluihin.

2.4.9 Omainen avustajana

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on edistää itsenäisyyttä ja osallisuutta. Lain mukaan henkilökohtaisena avustajana ei voi toimia henkilön omainen tai muu läheinen henkilö, ellei sitä erityisen painavasta syystä ole pidettävä vaikeavammaisen edun mukaisena (VpL 8 d §).

Tällaisena erityisen painavana syynä voidaan pitää esimerkiksi: äkillistä avuntarvetta avustajan sairastuttua, henkilön vamma tai sairaus on sellainen, että on hänen etunsa mukaista, että avustaja on hänelle läheinen henkilö. Esimerkiksi tilanteet, jos vamma tai sairaus aiheuttaa niin suurta toimintakyvyn vajausta, että avustajan täytyy tuntea tarkkaan vaikeavammaisen tilanne ja kommunikointitapa voidakseen tulkita hänen tahtoaan ja avustaakseen häntä asianmukaisesti.

Omaisena ja läheisenä tarkoitetaan vaikeavammaisen henkilön puolisoa, lasta, vanhempaa, isovanhempaa sekä avopuolisoa tai samaa sukupuolta olevaa elämäkumppania

2.4.10 Henkilökohtaisen avun järjestämisen tarkennukset

Vammaispalvelulain tarkoittama henkilökohtaisen avustajan työ ei ole sairaanhoitoa, hoivaa tai valvontaa. Asiakkaan tarvitsemista terveyden- ja sairaanhoidollisista palveluista vastaa Siun soten kotisairaanhoito tai kotihoito. Jos vaikeavammaisen henkilön palveluasuminen on toteutettu henkilökohtaisen avustajan turvin, noudatetaan palveluasumisen toimintatapaa. Vammaispalvelun henkilökohtainen apu on viimesijainen palvelu esimerkiksi varhaiskasvatuksen, koulun ja perhetyön palveluihin nähden. Lapsen harrastustoiminnan tukeminen on ensisijaisesti lapsen huoltajien tehtävä.

Henkilökohtaisen avustajan viranhaltijapäätöstä tehtäessä selvitetään, edistääkö avustajan saaminen asiakkaan itsenäistä suoriutumista ja yhteiskunnallista osallistumista, pystyykö asiakas asumaan kotona avustajan avulla, onnistuuko asiakkaan työssä käyminen tai opiskelu avustajan avulla.

Vaikeavammaisen henkilö on palvelun saajana velvollinen ilmoittamaan vammaispalveluun olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista, joilla on vaikutusta henkilökohtaisen avun järjestämiseen. Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä aiheutuvista kustannuksista vastaa vaikeavammaisen henkilö. Jos Siun soten hyvinvointialueella on perusteltu syy epäillä henkilökohtaisen avun väärinkäytöstä (esim. henkilökohtaisen avustajan käyttö muihin tehtäviin, kuin asiakassuunnitelmassa on määritelty), voi hyvinvointialue vaatia selvitystä siitä, onko

henkilökohtaista apua käytetty asianmukaisesti. Aiheetta tai väärin perustein maksetun korvauksen voi hyvinvointialue periä takaisin vaikeavammaiselta henkilöltä.

Henkilökohtaisen avun palvelussa ei voi käyttää rajoittamistoimenpiteitä. Jos kyse on kuitenkin esimerkiksi hätävarjelutilanteesta, on jokaisella oikeus puolustaa itseään ja muita oikeudettomalta hyökkäykseltä. Palvelu ei sisällä asiakkaan puolesta tehtävää asiointia. Avustaja ei myöskään kuljeta asiakasta omalla autollaan, mutta asiakkaan toiveesta ajo-oikeuden omaava avustaja voi ajaa asiakkaan autoa. Henkilökohtaisen avun palvelussa ei hoideta asiakkaan raha-asioita eikä käsitellä käteistä rahaa tai pankkikorttia. Tarvittaessa asiakkaalle voidaan hakea edunvalvontaa raha-asoiden hoitamiseksi.

3 MÄÄRÄRAHASIDONNAISET PALVELUT JA TUKITOIMET

3.1 PÄIVITTÄISISTÄ TOIMINNOISTA SUORIUTUMISESSA TARVITTAVAT VÄLINEET, KONEET JA LAITTEET

Vammaispalveluasetuksen 17 §:n mukaan korvausta muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin kuuluvien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin suoritetaan sellaiselle vammaiselle henkilölle, joka tarvitsee niitä vammansa tai sairautensa johdosta liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa-ajan toiminnoissa. Korvauksen tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön päivittäisistä toiminnoista itsenäistä suoriutumista.

Korvauksen määrä on puolet edellä mainittujen välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta vammaiselle henkilölle aiheutuvista todellisista kustannuksista. Vakiomalliseen välineeseen, koneeseen tai laitteeseen tehty vamma tai sairauden vaatimat välttämättömät muutostyöt korvataan kuitenkin kokonaan. Samoin kokonaan korvataan tekstipuhelimien vuokrat ja videotiedotteen kuukausimaksut. Varsinaiset kommunikaatiota tukevat välineet myönnetään lääkinnällisenä kuntoutuksena. Hyvinvointialue voi myös antaa välineitä, koneita tai laitteita korvauksetta vammaisen henkilön käytettäväksi.

Hakijan on selvitettävä hakemuksessaan, miten vamma tai sairaus rajoittaa omatoimisuutta ja miten väline tai laite mahdollistaa itsenäisen suoriutumisen. Vammaispalvelulain mukaan voidaan harkinnanvaraisesti korvata vammaisen henkilön harrastuksissaan tarvitsemia välineitä silloin, kun niiden hintaan sisältyy sellaisia erityiskustannuksia, jotka aiheutuvat vammasta tai sairaudesta. Apuvälineen tarpeen harkinnassa otetaan huomioon, miten ja missä laajuudessa välinettä käytetään.

Harrastus- ja vapaa-ajan välineiden hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista korvataan vamma kannalta välttämättömät muutostyöt tai puolet erityisvälineen hankintakustannuksista.

Sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi apuvälinepalveluja järjestävät myös työhallinto, KELA, työeläke- ja vakuutuslaitokset sekä Valtionkonttori.

3.2 LIKKUMISVÄLINEET, AUTOAVUSTUS

Liikkumisvälineenä voi tulla korvattavaksi henkilöauto, pakettiauto tai muu liikkumisväline, kun vammainen henkilö ei voi käyttää vammansa tai sairautensa vuoksi julkisia joukkoliikennevälineitä, ja mikäli henkilö ei saa niihin korvausta muun lainsäädännön nojalla.

Korvaamisen edellytyksenä on se, että vammasta tai sairaudesta aiheutuva liikkumisvälineen tarve on jatkuva, päivittäinen tai usein toistuva ja helpottaa vaikeavammaisen omatoimista liikkumista. Autoavustusta myönnetään vammaisen henkilön jokapäiväiseen liikkumiseen. Tukea auton hankintaan ja lisälaitteisiin myönnetään ensisijaisesti silloin, kun oma auto mahdollistaa työssäkäynnin, opiskelun, yhteiskunnallisen toiminnan tai vammaisen perheen aktiivisen toiminnan edellyttämän jokapäiväisen liikkumisen.

Avustus voidaan myöntää myös silloin, kun perheessä on vammaisen lapsi, joka ei vammansa tai apuvälinetarpeensa vuoksi pysty kulkemaan joukkoliikennevälineissä perheen mukana ja jonka säännöllistä kuljetustarvetta ei ole muutoin pystytty turvaamaan. Päätöstä tehtäessä selvitetään hakijan perheolosuhteet ja auton käyttötarpeet lapsen kuljetuksiin. Ensisijaisesti korvataan lapsen vamman tai sairauden johdosta tarpeelliset lisälaitteet. Vain erityisistä syistä avustetaan vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen perhettä auton hankinnassa.

Korvausta auton hankintaan myönnetään enintään puolet kohtuuhintaisen vakiomallisen auton hinnasta. Kohtuuhinta määritellään asiakaskohtaisesti henkilön vammasta tai sairaudesta aiheutuvat erityistarpeet huomioon ottaen. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue on linjaa autoavustuksen myöntämisen perusteet. Linjauksen mukaan autoavustusta myönnetään säännölliseen usein toistuvaan liikkumiseen (työ- ja opiskelumatkat). Pääsääntöisesti avustusta myönnetään enintään 3 000 euroa.

Vamman vaatimat välttämättömät lisälaitteet (esim. pyörätuolinostin, ajohallintalaitteet, automaattivaihteisto, vakionopeudensäädin) ja niihin liittyvät asennustyöt korvataan kokonaan. Auton vakiovarusteisiin kuuluvia lisälaitteita tai renkaiden ei korvata erikseen. Mikäli auton lisävarusteet ovat uuden automallin vakiovarusteina, ei niitä voida pitää sellaisina vakiomalliseen välineeseen ja laitteeseen tehtyinä vamman vaatimina välttämättöminä muutostöinä, jotka tulisivat erikseen korvattavaksi. Käytetyssä autossa jo valmiina olevan automaattivaihteiston hintaa ei myöskään erikseen huomioida avustusta myönnettäessä.

Vähennyksenä otetaan huomioon autoveronpalautus sekä vanhasta autosta saatava hyvitys sekä muu mahdollinen tuki autoon. Jäljelle jäävästä osuudesta myönnetään hakijalle puolet vammaispalvelulain mukaisena korvauksena, kuitenkin enintään Pohjois-Karjalan erikseen määrittelemä autoavustus.

Auton vaihto on perusteltua, mikäli hakijan vammasta tai sairaudesta johtuva tarve on oleellisesti muuttunut tai auto ei ole käyttökelpoinen. Hakemukseen tulee liittää kuntotarkastuslausunto. Kuntotarkastuksia tekevät katsastusasemat. Vammaisen henkilön on myös mahdollista hakea korvausta käytettyyn autoon, jos auto on hyväkuntoinen (kuntotarkastettu) ja siihen voi asentaa ajon kannalta henkilön tarvitsemat lisälaitteet.

Autoavustusta haetaan kirjallisesti vammaispalvelusta. Autoavustushakemuksen liitteenä tulee olla: terveydenhuollon ammattihenkilön lausunto vammasta ja/tai sairaudesta; kopio ajokortista; kirjallinen autoliikkeen kustannusarvio ostettavaksi suunnitellusta autosta sisältäen erittelyn auton varustetasosta; toiminta- tai fysioterapeutin lausunto lisälaitteiden tarpeesta; kustannusarvio vamman tai sairauden johdosta välttämättömistä lisälaitteista ja arvio muutostöistä aiheutuvista kustannuksista; autoliikkeen kirjallinen arvio vaihtoautosta saatavasta hyvityksestä; päätös autoveronpalautuksesta, jos sellaista on haettu; käytetyn auton kuntoarvio. Korvausta vastaan voidaan hakea käytettyyn autoon, jos auto on hyväkuntoinen ja katsastettu ja siihen voidaan asentaa ajon kannalta tarvittavat lisälaitteet.

Autoavustuksesta on laadittu erillinen ohjeistus.

3.3 SOPEUTUMISVALMENNUS

Sopeutumisvalmennukseen kuuluu neuvonta, ohjaus ja valmennus vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä sosiaalisen toimintakyvyn edistämiseksi. Sopeutumisvalmennus kuuluu ensisijaisesti terveydenhuollon ja Kelan tuottamiin palveluihin. Vammaispalveluissa sopeutumisvalmennuksen yksilö- tai perhekohtaisia muotoja voivat olla mm. kommunikaation edistämistä koskeva opetus. Hakemuksen liitteeksi tarvitaan puheterapeutin lausunto. Opetusta myönnetään yksilöllisen harkinnan perustella. Sopeutumisvalmennuksena ei tueta loma- ja virkistystoimintaa.

3.4 YLIMÄÄRÄISET VAATEKUSTANNUKSET

Vammaiselle henkilölle korvataan ylimääräiset vaatekustannukset, jotka johtuvat vamman tai sairauden aiheuttamasta vaatteiden tavanomaista suuremmasta kulumisesta tai siitä, ettei henkilö vammansa vuoksi voi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita. Vammaisen henkilön tulee antaa kirjallinen selvitys vaateavustuksen tarpeesta. Ylimääräiset vaatekustannukset korvataan tositteita vastaan. Vammaispalvelulain nojalla hyvinvointialue on velvollinen korvaamaan vain tavanomaisen vaatetuksen ja erityisvaatetuksen välisen erotuksen. Valmisvaatteet eivät kuulu korvauksen piiriin.

3.5 YLIMÄÄRÄISET ERITYISRAVINTOKUSTANNUKSET

Kelan korvaus on ensisijainen erityisruokavaliosta aiheutuneisiin kustannuksiin. Vammaiselle henkilölle voidaan korvata vammaispalveluna erityisravinnon hankkimisesta aiheutuneet ylimääräiset kustannukset yksilöllisen harkinnan perusteella, mikäli henkilö ei saa korvausta muun lain nojalla. (VpA 19 §). Ylimääräisiä ravintokustannuksia voidaan korvata, jos vammaisen henkilö joutuu käyttämään erityisravintovalmisteita pitkäaikaisesti ja säännöllisesti. Erityisravintokustannuksina ei korvata sellaisia menoja, jotka perustuvat vain lääkärin suositukseen tai ovat tavanomaisia ruokatavarakaupan artikkeleihin luettavia ravintoaineita ja valmisteita.

Lähteet

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (759/1987)

Hallintolaki (434/2003)

Hallintolainkäyttölaki (586/1996)

Kotikuntalaki (1377/2010), (1378/2010)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä (569/2009)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)

Perusopetuslaki (628/1998)

Räty, T. 2017. Vammaispalvelut. Kynnys ry.

Suomen perustuslaki (731/1999)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Varhaiskasvatuslaki (540/2018)